

UTAJÄRVI

Kohteen nimi:	Viinivaaran itäpää
MJ-rekisteritunnus:	
Määrittely:	Myöhäisrautakautinen löytöalue ja Myöhäisrautakautinen hautaus?
Peruskartta:	353101 Olvassuo
Kohta A (gps-mittaus) ETRS-TM35FIN –tasokoordinaatit Koordinaatit (YKJ):	N 7217833, E 500398 p = 7220854, i = 3500571, z = n. 147,5
Kohta B (arvio) ETRS-TM35FIN –tasokoordinaatit Koordinaatit (YKJ):	N 7217779, E 500327 p = 7220800, i = 3500500, z = n. 147
Kohta C (gps-mittaus) ETRS-TM35FIN –tasokoordinaatit Koordinaatit (YKJ):	N 7217898, E 500292 p = 7220919, i = 3500465, z = n. 135
Kohta D (gps-mittaus) ETRS-TM35FIN –tasokoordinaatit Koordinaatit (YKJ):	N 7217964, E 500241 p = 7220985, i = 3500414, z = n. 130
Kiinteistöt: 1) Utajärvi, Juorkuna 2) Valtion metsämaa	889-402-63-0 (kohta A, kohta B?, kohta C rajalla) 889-893-10-1 (kohta B?, kohta C rajalla, kohta D)

Kiimingissä asuva Ollimatti Kujala otti puhelimitse yhteyttä Pohjois-Pohjanmaan museoon 31.7.2012 klo 11:07 ja kertoi löytäneensä rautakautisia esineitä. Jo samana iltapäivänä hän toi esineet – kaksi rautakirvestä, veitsen, kahdessa osassa olevan tulusraudan ja pronssipelistä tehdyn helan – museolle saman iltapäivänä. Löydöt hän oli tehnyt edellisenä iltana kello kymmenen aikoihin haravoidessaan veljensä Harri Kujalan kanssa metallinpaljastimella Viinivaaran itäpäätä. Kyseessä selvästikin oli poikkeuksellinen rautakautinen löytö. Paikalla käynti oli mahdollista sopia jo seuraavalle päivälle. Matkalla kohteeseen otettiin Pudasjärven Hetekylästä mukaan Ollimatin ja Harrin pikkuveli Tuukka Kujala, joka oli käynyt paikalla edellisenä iltapäivänä yhdessä Harrin kanssa jokseenkin samaan aikaan kun museolla sovittiin paikalla käynnistä. Hänellä oli lisää löytöjä, jotka olivat löytäneet mainittuna iltapäivänä samalta alueelta, mutta selvästi eri kohdista. Paluumatkalla nämäkin löydöt – pronssihela, pronssituppi, pronssilevyn katkelmia, kaksi tunnistamatonta rautakatkelmaa sekä lyijypala – saatiin mukaan Kansallismuseon kokoelmiin toimitettaviksi. Löydöt on numeroitu päänumerolle KM 39197 ja niihin liittyy kaksi täytettyä Museoviraston löytölomaketta.

Viinivaara on toistakymmentä kilometriä pitkä itä-länsisuuntainen hiekkaharju aivan Utajärven ja Pudasjärven rajalla. Löytöalue sijaitsee harjun itäpäässä Ison Olvasjärven eteläpuolella noin 46 km Utajärven kirkolta koilliseen ja Pudasjärven kirkolta noin 31 km etelään. Oulusta on paikalle matkaa linnuntietä noin 72 km ja maanteitse noin 100 km tai hieman enemmän reitistä riippuen. Utajärven Juorkunan kylä sijaitsee noin 14 km kohteesta etelään.

Löytöalue sijaitsee vuonna 2006 tehdyn Olvassuon Natura-alueen ja sen lähialueen arkeologisen inventoinnin yhteydessä löydetyn kohteen Iso Olvasjärvi 1 (100009428) läheisyydessä. Kyseinen kohde on merkitty maastokartalle *muinaishauta*-merkinnällä, mutta kyseessä on itse asiassa pienikivisessä luonnonkivikossa olevat kaksi tarkemmin määrittelemätöntä kivikko- eli rakkakuoppaa. Alue oli valikoitunut metallinetsimiskohteeksi osin maastokartan ja osin muinaisjäännösrekisterin tietojen perusteella. Etsintää oli tehty tunnettua muinaisjäännöstä välttämällä sen ympäristössä lähinnä satunnaisesti maastossa kulkien, ei järjestelmällisesti aluetta haravoiden. Löytöpaikat sijaitsevat muinaisjäännöksestä noin 150–250 metrin etäisyydellä sen itä- ja koillispuolella.

Maasto on keski-ikäistä, ei vielä hakkuukypsää avaraa mäntymetsää, jonka seassa kasvaa myös nuorehkoa mäntyä. Alue on joitakin vuosia sitten harvennettu. Aluskasvillisuus harjanteen laella on varsin niukkaa vaihdellen jäkälää ja sammalta, alempana pohjoisrinteen tasaisilla ja leveillä terasseilla ja kankaan laidalla runsaampaa sammalikkoo. Maaperä tällä kohtaa harjun lakea on hiekkamoreenia, lähinnä harjun selkä on paikoin kivikkoinen. Paljasta kivikkoa ei alueella ole muualla kuin rakkakuoppien kohdalla, joskin muutamissa tuulenskaatojen kohdissa on noussut joitakin kiviä esiin. Kankaan itäpäähän korkeimmalla kohdalla on sammalen ja jäkälän peittämää pienistä kivistä koostuvaa kivikkoa. Terrassit ja kankaan pohjoislieve ovat hiekkamaata. Harjun erottaa pohjoispuolisesta Isosta Olvasjärvestä lähes kilometrin levyinen suoalue; kapeimmillaan suo on löytöalueesta itäkoilliseen olevan Viinilahden rannalla, missä suon leveys on puolisen kilometriä. Kaikkienensa alue on maastollisesti näyttävää, vaikkakin näköala harjulta järvelle jää osin puidenlatvojen peittoon.

Rautakautisia löytökohtia alueella osoittautui olevan peräti neljä (A-D). Kohdista A-B löydöt on tehnyt Ollimatti Kujala (30.7.2012), kohdasta C Tuukka Kujala (31.7.2012) ja kohdasta D Harri Kujala (31.7.2012). Kohtien A ja B keskinäinen etäisyys on noin 100 metriä, kohtien A ja C väli on noin 140 metriä ja kohtien C ja D noin 80 metriä. Löydöt ovat kahden tilan alueelta, joista läntinen on valtion maata. Näiden lisäksi löytöjen joukossa on lyijykappale (-:12), jonka kerrottiin löytyneen kankaan pohjoislaidalta löytökohdan D itäpuolelta.

Löytökohta A sijaitsee harjanteen selällä maastollisesti näkyvällä ja näyttävällä näköalapaikalla. Harjanteen korkein laki on hieman kauempana idässä. Noin 250 metriä rakkakuopista itäkoilliseen sijaitsevan löytökohdan molemmin puolin noin seitsemän metrin päässä kulkee pohjois-eteläsuuntainen ajoura. Ne kuitenkin erottuvat varsin heikosti. Selvästi erottuva ajoura on löytökohdasta noin 70 metriä länsilounaaseen (harjanteen päällä kohdassa YKJ 7220832/3500503). Koska kohdetta on vaikea tarkasti paikantaa, merkittiin kymmenen metriä löytökohdasta itään oleva mänty solmimalla sen tyveen oranssi muinaisjäännösmerkkinauha. Löytökohta A jakaantuu kahteen osaan, jotka kumpikin oli peitetty asettamalla sammal takaisin paikoilleen. Löytökohdat sijaitsevat toisistaan suoraan pohjois-eteläsuunnassa noin 1,9 metrin päässä toisistaan. Näiden välisen linjan länsipuolella kasvaa kookas mänty ja suoraan tätä vastapäätä linjan itäpuolella on hoikka muutaman sentin paksuinen männyn alku. Väliä puilla on runsas puoli metriä. Löytökohdassa tai sen läheisyydessä ei voitu pintatarkastelussa erottaa mitään löytöjä selittäviä rakenteita.

Pohjoisemmasta ja hieman ylempänä olevasta löytökohdasta (A1) ovat ruodollinen rautaveitsi (KM 39197:1) ja kahtena kappaleena ollut lyyranmuotoinen tulusrauta (-:2). Löytöjä otettaessa esiin oli tullut ainakin osin näiden päällä ollut puusälö, joka oli asetettu takaisin paikalleen samaan asentoon kuin se alun perin oli ollut. Samalla oli havaittu myös valkoisena erottunutta luuta (-:3). Löydöt olivat olleet aivan vierekkäin kivien kolossa ja saatu esiin kun yksi kivi/kivikerta(?) oli poistettu. Tarkastuksen aikana jo kertaalleen avatulta kohdalta poistettiin irtoturve ja puolentusinaa liikutettua kiveä. Puu otettiin mukaan, sen jälkeen kun se oli kuvattu paikallaan. Puusälö lienee resentti, mutta se on toistaiseksi talletettuna Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmatiloissa. Myös muutama esillä ollut lupaava luupala otettiin talteen näytteeksi. Avatun kohdan (noin 30 x 20–30 cm) itälaidalla näytti

olevan enemmänkin luuta, mutta se jätettiin paikoilleen. Luuaines on poltettua. Osassa siirretyissä kivissä vaikutti olevan vähäistä rapautumaa, jota voidaan pitää kuumuuden aiheuttamana, mutta kyse voi olla luontaisestakin rapautumisesta. Avatun kohdan itäreunalla heti sammalen alla oli paikallaan hieman kämmentä suurempi vaalea kvartsiittinen kivi tasainen lohkopinta ylöspäin. Puusälön alla oli käden mentävä kolo, josta esineet ovat, arviolta noin 15–20 cm syvältä. Kyseessä on pienistä noin nyrkinkokoisista luonnonkivistä koostuva kivikko, johon esineet oli peitetty. Kivennäismaata ei juuri ollut vaan kivien lomassa oli lähinnä humusta. Vastaavanlaista mutta avointa pienistä kivistä koostuvaa kivikkoa on mainittujen kohteen länsipuolella olevien rakkakuoppien luona. Lopuksi kivet asetettiin takaisin kyseiseen kohtaan ja peitettiin sammalturpeella.

Eteläisemmästä kohdasta (A2) ovat pieni kirves (-:5) ja pronssiniittien lävistämä pronssipellistä tehty suorakaiteinen hela (-:4). Kirves oli ollut kahden kiven välissä arviolta noin 20–30 cm syvyydessä. Hela oli ollut tämän eteläpuolella. Tähän kohtaan ei tarkastuksen aikana koskettu lainkaan. Tästä eteläisestä löytökohdasta noin kaksi metriä länteen on tuulenkaadon paljastamia kiviä pienenä kasana.

Löytökohta B sijaitsee arviolta satakunta metriä kohdasta A lounaan suuntaan hieman alempana harjanteen loivalla etelärinteellä. Kun alueen puusto on jokseenkin tasakokoista, kun lähellä ole selviä kiintopisteitä ja kun löydön talteen ottamisen jälkeen turvesiivu oli taitettu takaisin paikoilleen, ei tarkkaa löytökohtaa onnistuttu maastossa enää löytämään. Alue sijaitsee noin 100–150 metriä rakkakuopista itään. Löytökohta oli ollut aivan männyn juurella, paremmin sen itä- tai kaakkoispuolella, mutta oikeaa männynjuurta ei onnistuttu varmuudella nyt löytämään. Itse löytö, kookas kirves (-:6), oli ollut heti jäkälän/pintaturpeen alla kivien päällä. Maaperä alueella on kivikkoista hiekkamoreenia, kivien voisi arvella olevan luontaisella paikallaan, joten esine on sijainnut aikoinaan maan pinnalla. Mitään poikkeavia maastonkohtia, kuoppia tms. ei alueella havaittu.

Löytökohta C sijaitsee pohjoisrinteen terasseista toiseksi alimman reunalla kangasta halkovalla tilarajalla noin seitsemän metriä terassin taitteesta. Kun rakkakuopista noin 200 metriä koilliseen olevan löytöpaikan alueella kiintopisteitä ei juuri ole ja kun kohdetta on vaikea paikallistaa, merkittiin kuusi metriä löytökohdasta itään oleva mänty solmimalla sen tyveen oranssi muinaisjäännösmerkkinauha. Yhtenä kiintopisteenä on rinteiden taitteen alapuolella heti ajouran länsipuolella oleva lähes metrin korkuinen vanha kanto, joka on löytökohdasta noin 11 metriä luoteeseen. Paikalta löytyi pitkänomainen kapean vaakunakilven muotoinen kolminiittinen pronssihela (-:7). Esineen talteen ottamisen jälkeen turve oli käännetty paikalleen ja kohta merkitty pienellä risulla. Esine on kivettömästä hiekkamaasta, löytöpussissa olleen hiekan perusteella huuhtoutumiskerroksesta. Tarkastuksen yhteydessä kohtaan ei kajottu. Löytökohdan läheisyydessä ei ollut havaittavissa mitään kuopanteita, kiveyksiä tai muuta kiinteästä muinaisjäännöksestä kertovaa.

Löytökohta D sijaitsee harjun pohjoislaidalla lähellä suon reunaa olevalla tasaisella kankaalla noin 200 metriä rakkakuopista pohjoisluoteeseen. Kiintopisteenä on löytökohdasta 170 cm kaakkoon oleva kookas kanto, joka yhdessä kolmen ison ja yhden pienen kannon (neljäs kanto koillisesta laskien) kanssa on lähes suorassa linjassa koillisesta lounaaseen. Kiintopistekanto on rivin kannoista koillisin. Kantojen keskinäiset etäisyydet tästä kohti luodetta ovat 5, 4, 7-8 ja 5-4 metriä. Löytöpaikkaa ei merkitty nauhalla. Paikalta on pronssipellistä tehty tuppuri (-:8), pronssilevyn palasia (-:9), ilmeisesti tupesta, ja kaksi jokseenkin tasalitteää rautapalasta (-:10 ja 11). Tuukan kertoman mukaan kuoppaan jäi metallinpalasia. Löytökohta on peitetty sammalturpeella, eikä siihen tarkastuksen aikana kajottu. Pintatarkastelussa ei löytökohdalla tai sen läheisyydessä onnistuttu huomaamaan mitään luontaisesta kangasmaastosta poikkeavaa.

Kujaloiden veljesten käyttämät metallinpaljastimet ovat erottelevia. Kerrotun mukaan ainakin löytökohdasta D reilusti itään kankaan pohjoislaidalla oli lupaavia piippauksia, joita ei kuitenkaan ole kaivettu. Kaikki alueen piippaukset eivät välttämättä ole rautakautta, sillä esille on tullut nuorta roskaa, ainakin moottorisahan teräketjun nivel ja rautanaula.

Löytökohdasta A1 tavatut luunsirut viittaavat hautaukseen. Marraskuussa 2012 luita käytettiin Oulun yliopistossa. Tornion Rakanmäen polttohautausten luuaineistoista opinnäytettä laativa Sami Kuvaja vahvisti epäilyn, että ainakin yksi pala on ihmiskallosta. Mikäli kyseessä on polttohautausta, sen voi olettaa olevan pienialainen luonnonkivikkoon tehty kuoppa. Näin olisi todennäköisempää se, että siitä pari metriä etelään kohdasta A2 löydetty kirves ja hela ovat oma erillinen kokonaisuutensa. Merkitystä voi olla myös sillä, että molemmat useamman metalliesineen sisältäneet löytökohdat sijaitsevat vierekkäin. Huomionarvoista lienee myös se, että nämä kohdat sijaitsevat harjanteen selällä, kun muut löytökohdat sijaitsevat harjanteen laskevalla rinteillä, kuten myös toistaiseksi tarkasti paikantamaton kohta B, joka on toiseksi korkeimmalta, mutta ilmeisesti jo hieman etelään laskevalta maastonkohdalta. Kohtien C ja D löydöt olivat hiekkamaassa pohjoisrinteen terassilla ja rinteiden alla. Myös näiden tarkempi luonne jää toistaiseksi avoimeksi.

Kirveet ja tulusrauta ajoittunevat viikinki- tai ristiretkiajalle. Muut löydöt ovat hankalampia ajoittaa, mutta yleisesti voidaan todeta, että ne eivät sulje pois mainittua ajoitusta. Poikkeuksellista on se, että löydöt ovat hyvin laajalta alueelta. Löytöihin ei näytä liittyvän sellaisia rakenteita, jotka olisivat alueen pintatarkastelussa havaittavia. Löytökohdasta A1 tavattu luu viitanee hautaukseen, mutta on varsin epätodennäköistä, että muut löytökohdat, ehkä kohtaa A2 lukuun ottamatta, liittyisivät hautauksiin. Ainakin Pohjois-Pohjanmaata ajatellen kyseessä on poikkeuksellinen, ellei ainutkertainen löytösikermä, tosin ei ehkä esineiden määrän kuin niiden merkillisen laajan löytöalueen puolesta.

Kohde tarkastettu 1.8.2012

Aiemmat tutkimukset: -

Löydöt: KM 39197:1-12 (pronssiheloja 2 kpl, pronssituppi, pronssilevyn katkelmia, rautakirveitä 2 kpl, veitsi, tulusrauta, rautakatkelmia ja palanutta luuta).

Diat: PPM DG VH 7:2012:34:01-28

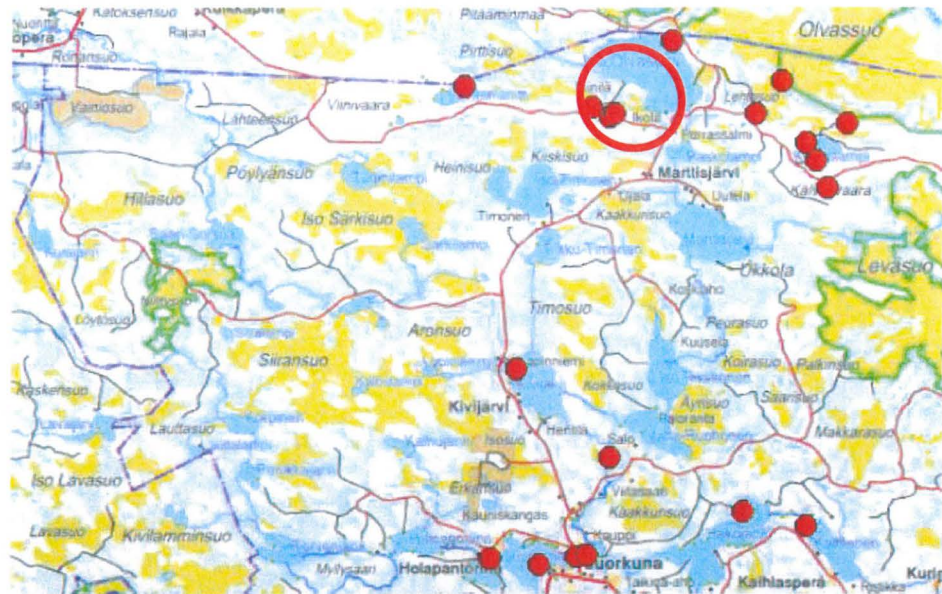
Kartat (sivu 5): Löytöalueen sijaintikartta ja läheiset muinaisjäännökset
Löytökohdat (peruskartta 1966)

Oulussa 5.2.2013

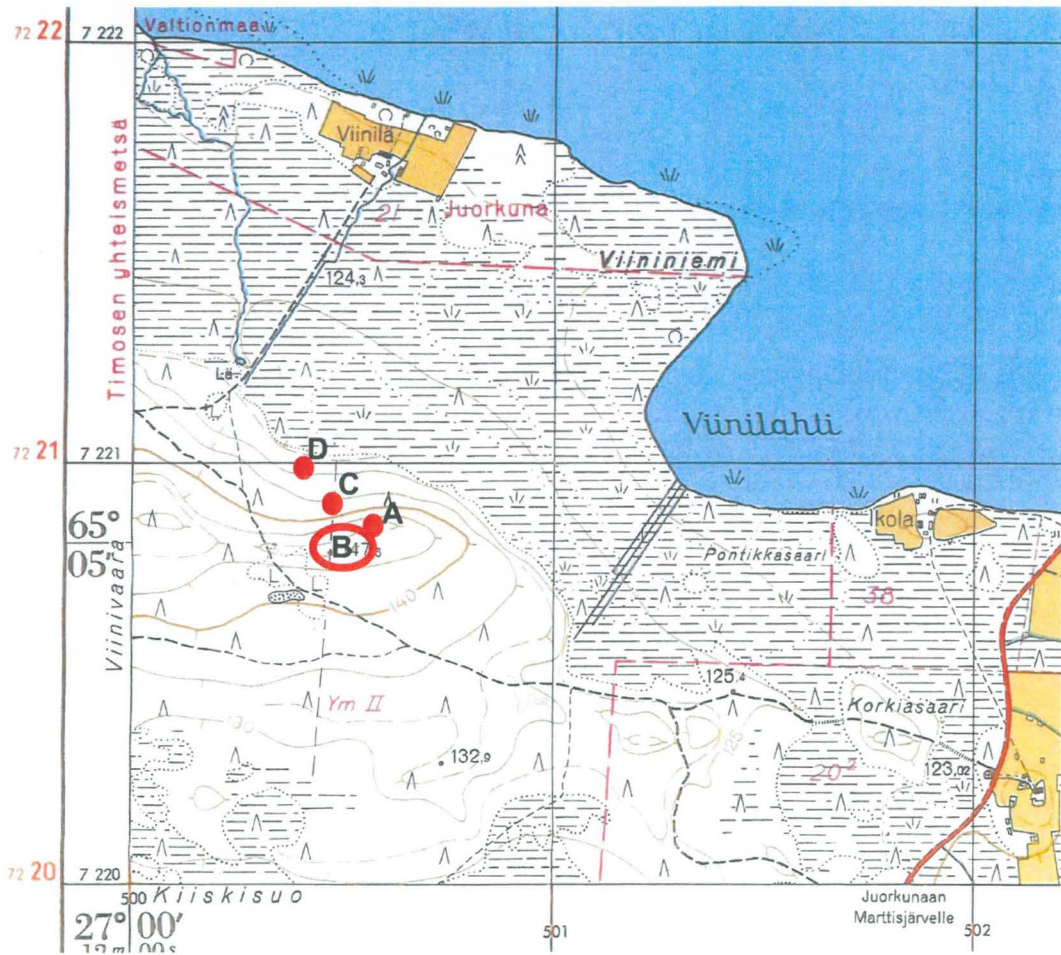
 M.S.

Mika Sarkkinen
tutkija
Pohjois-Pohjanmaan museo

UTAJÄRVI VIINIVAARAN ITÄPÄÄ – Rautakautinen löytöalue

Yleissijainti: Paikkatietoikkuna maastokartta ja alueelta tunnetut muinaisjäännökset)

Löytökohdat vuoden 1966 peruskartalla